

KADDÂH(bk. ABDULLAH b. MEYMÜN
el-KADDÂH).**KADDESALLAHU SIRRAH**

(bk. KUDDİSE SIRRUH).

KA'DE
(القعدة)

Namazın rükünlerinden biri.

Sözlükte "oturma, oturuş" mânasına gelen ka'de fıkıh terimi olarak "namazların ikinci ve son rek'atlarında belli bir süre oturma" anlamında olup kuûd kelimesiyle eş anlamlıdır. Celse ve cülûs da aynı mânaya gelmekle birlikte daha çok iki secde arasındaki oturuş için kullanılır (bk. CELSE). Üç ve dört rek'atlı namazların ikinci rek'atında yapılan oturuşa ka'de-i ülâ, son rek'atında yapılan ka'de-i ahîre denir. İki rek'atlı namazların sonunda yapılan oturuş da ka'de-i ahîredir.

Fakihler bu oturuların hükmü konusunda farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Ka'de-i ülâ Mâlikî ve Şâfiîler'e göre sünnet, Hanefîler'e göre vâcip, Hanbelîler'e göre farz; ka'de-i ahîre ise bütün mezheplerde farzdır, yani namazın rükünlerindedir. İlk oturuşu gerekli gören Hanefî ve Hanbelîler'e göre bunun süresi teşehhüd (tahiyat) okuyacak kadardır. İkinci ka'denin oturma süresinin ne kadar olacağı hususunda farklı görüşler benimsenmiştir. Hanefîler'e göre ka'de-i ahîrede tahiyat okuyacak kadar, Mâlikîler'e göre selâm cümlesini söylemeye yetecek kadar, Şâfiîler'e göre teşehhüd ve "salli bârik"i okuyup namazdan çıkmak için verilen iki selâmdan ilkinin vermeye yetecek kadar, Hanbelîler'e göre ise teşehhüdü ve salî bâriki okuyup iki tarafa selâm verebilecek kadar bir süre oturmak gerekir. Ca'ferîler'e göre her iki teşehhüd namazın rükün olmamakla birlikte vâciptir; herhangi biri kasten terkedilirse namaz bozulur, unutulursa sehiv secdesi yapmak gerekir. Her iki oturuşta iki "şehâdet"i ve "salât"ı okumak, bu iki duayı okuyacak kadar beklemek teşehhüdün vâciplerindedir.

Hanefîler'e göre her iki ka'dede sünnet olan oturuş şekli, erkekler için sol ayağı yere döşeyip sağ ayağını parmaklar kibleye gelecek şekilde dikmek ve sol ayak

üzerine oturmak (iftirâş), kadınlar içinse sol oturak üzerine oturarak iki ayağını sağ taraftan çıkarmaktır (teverrük). Mâlikîler'e göre sağ ayak, parmaklar kible istikametine gelecek şekilde dikilir ve sol ayak sağ tarafa uzatılarak oturak üzerine oturulur. Bu aynı zamanda Hanefîler dışındaki mezheplerin teverrük yorumudur. Hanbelîler ve Şâfiîler'e göre ka'de-i ülâda iftirâş, ka'de-i ahîrede teverrük şeklinde oturulur. Mâlikîler'le Şâfiîler'e göre kadınlar da erkekler gibi otururlar. Hanbelîler'e göre kadınlar bağdaş kurarak veya teverrük şeklinde otururlar ki bu sonuncusu daha uygundur. Ka'de sırasında ellerin uyluk üzerine konulacağı hususunda ulemâ görüş birliğine varmıştır. Öte yandan mezhepler arasında bu ka'delerde okunan teşehhüdün sözlerinde ve hükmünde, ayrıca kelime-i şehâdet okunurken işaret parmağının belli bir şekilde kaldırılıp indirilmesinde de görüş ayrılığı bulunmaktadır. Mâlikîler'e göre her iki teşehhüd de sünnet, Şâfiîler'e göre ilk teşehhüd sünnet, ikincisi farz, Hanbelîler'e göre ilk teşehhüd vâcip, son teşehhüd farz, Hanefîler'e göre ise her iki ka'dede teşehhüd okumak vâciptir. Namazda oturuş şekli ve bu sırada okunacak dinî metinler konusunda ortaya çıkan değişik görüşler, Hz. Peygamber'in kolaylık sağlamak amacı taşıyan farklı uygulamalarına ve bunların yorumlanmasına dayanmakta olup bir görüşe uyup ona göre davranmak ibadetinin makbul sayılması için yeterlidir (ayrıca bk. TEŞEHHÜD).

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-'Arab, "k'ad" md.; Şâfiî, *el-Üm*, I, 101; Tahâvî, *el-Muhtasar* (nşr. Ebü'l-Vefâ el-Efgânî), Kahire 1370/1950, s. 27-31; Kâsânî, *Bedâ'î*, I, 113; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, I, 116-117; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, I, 532-541; Nevevî, *el-Mecmû'*, III, 449-450, 462-463; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir*, I, 193-194; Buhûti, *Keşşâfü'l-kınâ*, I, 356-358; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *el-Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Kahire 1328, I, 240-241; M. Kâzim et-Tabâtabâî, *el-'Urvetü'l-vuşşâ*, Beyrut 1404/1984, I, 683, 689-691; Cezîrî, *el-Mezâhibü'l-erba'a*, I, 194-200; "Cülûs", *Mu.F*, XV, 267-268; "Salât", a.e., XXVII, 69-70, 74, 79, 83, 97, 99-101.

EBUBEKİR SIFIL

KADEH
(القده)

Mânevî hal, ruhî haz,
şevk, cezbe ve vecd anlamında
bir tasavvuf terimi
(bk. ŞÜRB).

KADEH
(القده)

Eski bir hacim ölçüsü birimi.

Latince'de "sıvı kabı" anlamındaki cadus kelimesinden geldiği ileri sürülmektedir. Ölçek olarak kullanılan cadus özellikle 1,5 amphora veya 3 urna, 4,5 modius, 12 congius, 72 sextarius gibi değerlere sahipti. Yunanca'da kados ve kabos sıvı kabı anlamına geldiği gibi 2 quartlık hacim ölçüsünü de ifade eder. Kelime Şam Arapçası'na aslına daha yakın olan kâdûs şeklinde de girmiştir. Türkiye'de genellikle tahıl ölçümünde kullanılan ölçeği ifade etmek için halk ağızlarında muhtemelen kados veya kadehten bozulmuş gadik, godik, kadak, kadoz, kados, kodik, ködük vb. kelimeler kullanılmaktadır. Kazakça, Kırgızca, Tatarca ve Uygurca gibi lehçelerde yer alan kadak adlı tahıl ölçeğinin de (409,51 gr.) kadehle ilgisi olabilir. Kadeh kelimesi birçok hadiste cam, ahşap, toprak veya metalden mâmul "bardak, kâse, su ya da sıvı kabı" anlamlarında kullanılmaktadır (bk. Wensinck, *el-Mu'cem*, "kdh" md.). Önceleri pişmiş çamurdan, daha sonra ahşap ve bakırdan imal edilen bu ölçek tahıl, pirinç, un, kepek, şeker gibi kuru gıda maddeleri, özellikle de zeytinyağı gibi sıvı gıdanın ölçümünde ve eczacılıkta kullanılırdı. Daha önce Mısır ölçeği olarak bilinen kadeh Kuzey Afrika, Endülüs ve Yemen'de yaygındı.

Kâdûs ile kadehi iki farklı ölçü birimi olarak değerlendiren Endülüslü hekim Zehrâvî'ye göre birincisi 8 ksta, ikincisi 1,25 rıtl eşittir (*et-Taşrif*, II, 460). Endülüs'te kişniş ölçümünde kullanılan Mâleka kadehi 11 rıtl (= 176 ukıyye = 3520 İmâmî dirhemi) ağırlık kaldıracak bir hacme sahipti. Ölçüm şekline göre değişmek üzere kadehin aldığı buğday ve mısır 30-34 rıtl arasındaydı, arpa ise 1 rub' veya daha az gelirdi (Ebû Abdullah Muhammed es-Sakatî, s. 11, 13). İşbiliye kadehi 8 müd kepek, buğday kapçığı ve topalak, 1 rub' + 2 rıtl buğday ölçerdi (Muhammed b. Ahmed b. Abdûn et-Tücbî, s. 39, 52). Tenes sahfesinin yirmi dörtte birine tekabül eden kâdûsun hacmi de 3 peygamber müddüne eşitti (Bekrî, s. 62). İbnü'l-Ceyyâb, 6 peygamber sâına veya 6 müdde eşit olduğunu bildirdiği Endülüs kadehinin hacmini kendi devrinde kullanılan el arşını cinsinden hesaplamıştır ki bunun

metrik karşılığı 0,014025 m³ civarındadır (Sauvaire, VII [1886], s. 136, 434-436, 452).

İbn Fazlullah el-Ömerî (ö. 749/1349) Kahire kadehinin 232 dirhem olduğunu bildirmektedir (*Mesâlik*, s. 81). Kalkaşendî (ö. 821/1418), çeşitli Mısır kadehlerinden kendi çağında kullanılan Kahire küçük kadehinin aldığı buğdayın ortalama ağırlığının 232 dirhem, yani 32762 habbe çektiğini söyler (*Şubhu'l-a'sâ*, III, 441). Eserinin bir başka yerinde ise (*a.g.e.*, II, 150) habbe sayısını 32768 olarak verir.

Kahire muhtesibliği de yapan Şâfiî âlimi Ebü'l-Abbas Necmeddin Ahmed b. Muhammed el-Kamûlî'ye göre (ö. 727/1327) Kahire kadehi $\frac{1}{2}$ sâ' veya 2 müdde eşittir. Böylece 1 kadeh = $\frac{1}{2}$ sâ' = 2,75 ÷ 2 = 1,375 litre eşitliği elde edilir. Takıyyüddin es-Sübki (ö. 756/1355) zamanında söz konusu kadeh 2 $\frac{1}{7}$ müdde eşitti. Abdülbâki b. Yûsuf ez-Zürkânî'ye göre 1042-1089 (1632-1678) yılları arasındaki dönemde kadehin hacmi $\frac{3}{4}$ sâa (= 3 müd) tekabül ederdi. Şerkâvî (ö. 1227/1812) devrinde 3 $\frac{1}{8}$ müdde yükseldi (Şirbînî, I, 383; Ali Paşa Mübârek, s. 92-93). Ceber-tî'ye göre (*el-İkdu'l-yemîn*, vr. 29^a) XVIII. yüzyılda 1 Kahire kadehi 442 $\frac{5}{7}$ dirheme (= 1,383927 kg.), İbn Âbidîn'e göre ise 445 $\frac{5}{7}$ dirheme (= 1,39285 kg.) eşitti. Avrupa müzelerinde korunan kadehlerin hacimleri 1,03 litre civarındadır. Bu kadeh, XIX. yüzyılda Kahire'de kullanılan 2,06 litrelik kadehin yarısına eşdeğerdir (Ali Paşa Mübârek, s. 75).

Mısır hacim ölçülerinin ana birimi kadeh olup alt katları nısfıyye, rub'a, sümne, harrûbe, kırat; üst katları melve, rub', kile, veybe ve irdebdir. Mahmud Bey kadehin teorik değerini 2,0062 litre, fiilî değerini ise 2,1235 litre olarak vermektedir. Ancak 1892 yılında yürürlüğe giren ve Mısır ölçü sistemini birleştiren 28 Nisan 1891 tarihli genelge ile kadeh (= 2 nısfıyye = 4 rub'a) 2,0625 litre olarak belirlenmiştir (bu kadehle ilgili geniş bilgi için bk. İRDEB).

XX. yüzyılda Kuzey Yemen'in farklı yörelerinde hacmi 35-45 litre arasında değişen kadehler kullanılmıştır. Yemen'de kadehin alt katları rubâi-sümne / sümânî-nefer şeklindedir. İmam Yahyâ Hamîdüddin el-Mütevekkil-Alellah, 1940'lar da 40-41 litrelik San'a kadehini standart olarak belirlemiştir. Taiz gibi bazı bölgelerde San'a'ninkinin dört beş katı hacme sahip yerel kadehlere de rastlanmaktadır (Donaldson, III [1996], s. 35-44).

BİBLİYOGRAFYA :

Wensinck, *el-Mu'cem*, "kdh" md.; K. K. Yuda-hin, *Kırgız Sözlüğü* (trc. Abdullah Taymas), İstanbul 1948, II, 382; W. F. Arndt – F. W. Gingrich, *A Greek-English Lexicon of the New Testament and Other Early Christian Literature*, Chicago-London 1979, s. 386; İ. K. Kenesbayoğlu v.dğr., *Kazak Türkçesi Sözlüğü* (trc. Nuri Yüce v.dğr.), İstanbul 1984, s. 153; C. T. Lewis, *A Latin Dictionary*, Oxford 1993, s. 260; Emir Necipoviç Necip, *Yeni Uygur Türkçesi Sözlüğü* (trc. İktil Kurban), Ankara 1995, s. 215; Fuat Ganiyev v.dğr., *Tatarca-Türkçe Sözlük*, Kazan-Moskova 1997, s. 127; Zehrâvî, *et-Taşrif li-men 'aceze 'ani'l-te'lif* (nşr. Fuat Sezgin), Frankfurt 1986, II, 460; Bekrî, *el-Muğrib*, s. 62; Ebû Abdullah Muhammed es-Sakâtî, *Kitâb fi Âdâbi'l-hisbe* (nşr. G. S. Colin – E. Lévi-Provençal), Paris 1931, s. 11, 12, 13, 28; Muhammed b. Ahmed b. Abdûn et-Tücbî, *Risâle fi'l-kazâ' ve'l-hisbe* (nşr. E. Lévi-Provençal, *Şelâşü resâ'il Endelüsiyye fi âdâbi'l-hisbe ve'l-muhtesib* içinde), Kahire 1955, s. 39, 52; İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Krawulsky), s. 81; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ*, II, 150; III, 441; Şirbînî, *Muğni'l-muhtâc*, I, 383; Hasan b. İbrâhim el-Cebertî, *el-İkdu'l-yemîn fî mâ yete'allak bi'l-mevâzin*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3169, vr. 29^a; Ali Paşa Mübârek, *el-Mizân fi'l-akyise ve'l-mekâyil ve'l-evzân*, Kahire 1309, s. 75, 80, 81, 90, 92-94; W. Hinz, *Islamische Masse und Gewichte*, Leiden 1955, s. 48; G. C. Miles, "A Glass Measure Issued by Hayyan b. Shurayh", *Studi Orientalisci in Onore di Giorgio Levi Della Vida*, Roma 1956, II, 149-158; M. Necmeddin el-Kürdi, *el-Mekâdirü's-şer'iyye ve'l-aşkâmü'l-fikhiyyetü'l-müte'allika bihâ*, [baskı yeri yok] 1404/1984 (Matbaatü's-saâde), s. 227-229; Abdülkâdir el-Hatîb, *Takdirü'l-evzân 'inde'l-müslimîn*, Dimaşk 1404/1984, s. 23; Sami Hamarneh, "Unification of Weight and Measure Standards in Islamic Medicine", *Health Sciences in Early Islam* (ed. Munawar A. Anees), Blanco 1984, s. 58; Mahmoud Beg, "Le système métrique actuel d'Egypte", *JA*, I (1873), s. 69, 79-83, 85; M. H. Sauvaire, "Matériaux pour servir à l'histoire de la numismatique et de la métrologie musulmanes", *a.e.*, VII (1886), s. 136, 431, 433-437, 452; W. J. Donaldson, "Observations on Measures of Capacity in Present-day Northern Yemen", *ArS*, III (1996), s. 33-49; Dihhudâ, *Luğatnâme*, XXI, 173.

CENGİZ KALLEK

KADEM

(القدم)

Bir velînin bir meleğ, peygamber veya başka bir velînin izinde olması anlamında tasavvuf terimi.

Sözlükte "ayak" anlamına gelen *kadem*, tasavvufta bir velînin daha önceki bir velînin veya nebî ya da meleğin niteliklerini taşıması, onunla aynı meşrepte olması ve onun izinden gitmesi demektir. Tasavvuf kitaplarında bu hususu ifade etmek için, "Şu kişi şunun ayağı üzeredir" (alâ kademî fülân) denilir. Aynı durum bazan ka-

dem yerine *kalb* kelimesi kullanılarak da anlatılır.

Muhyiddin İbnü'l-Arabî, *kadem-i sıdk* (Yûnus 10/2) ve *kadem-i cebbâr* (Buhârî, "Tevhîd", 7; Müslim, "Cennet", 35) olmak üzere *kadem*in iki şekinden bahseder. *Kadem-i sıdk* Allah'ın ilminde kulun ebedî mutluluğa ereceği, *kadem-i cebbâr* ise bedbahtlığa uğrayacağı anlamına gelir (*et-Ta'rîfât*, "Kadem" md.). Bu durumlardan ilki Allah'ın hâdî, ikincisi mudî isminin birer tecellisidir. İbnü'l-Arabî, bir kimşenin diğer birinin *kadem*i veya *kalb*i üzerine olmasını "ilâhî mârifetlerde onun gibi tasarrufla bulunması" şeklinde tanımlar. Yani izlenen peygambere veya meleğe gelen bir vârit ve ilâhî feyiz onun izinden giden kişiye de gelir (*el-Fütûhât*, II, 11). Meselâ nedâmet ve istiğfar Hz. Âdem'in, kabz Hz. Nûh'un, saf bir kalp Hz. İbrâhim'in karakterini oluşturan temel niteliklerdir. Hz. Âdem'in *kadem*i üzerine olan onun gibi tövbekâr, Hz. Nûh'un *kadem*i üzere olan onun gibi kabz halinde bulunur. Hz. İbrâhim'in *kadem*i üzere bulunan da onun gibi temiz bir kalbe sahip olur; Cebriâl'in *kadem*i üzere olan ondan bilgi alır (*a.g.e.*, II, 14).

Bir velînin diğer bir velî veya nebînin *kadem*i üzere bulunması onunla aynı meşrepte olması değil âdetâ onunla özdeşleşmesi anlamına gelir. Buna göre, "Falan er Muhammed'in *kadem*i üzeredir" denildiğinde bundan o kişinin Hz. Muhammed'in adımlarını aynen takip ettiği, Hakk'a giden yolda onunla aynılaştığı, yani onun mânevî ve ahlâkî sıfatlarının benzerlerini kendisinde gerçekleştirdiği anlaşılır. Tasavvuf kitaplarında konu örnek alma durumunda bulunan velînin örnek aldığı nebî, velî veya melekten ilim ve mârifet alması şeklinde açıklanmış ve ilkinin ikincisindeki ahlâk, hal, hareket ve tavırları yansıttığı özellikle belirtilmiştir. Tasavvufta nebî ve velîlerin karakterlerine ait temel ilkelerin ve belirgin niteliklerin bunları örnek alanlar tarafından yaşandığı kabul edilir. Allah'a itimat ve tevekkül ederek uzun yolculuklara çıkan sûfîlerin bu halleri de "kadem-i tecrid" tabiriyle anlatılır.

BİBLİYOGRAFYA :

et-Ta'rîfât, "Kadem" md.; Tehânevî, *Keşşâf*, II, 1211; Buhârî, "Tevhîd", 7; Müslim, "Cennet", 35; Ebû Nuaym, *Hilye*, Beyrut 1967, I, 9; İbnü'l-Arabî, *el-Fütûhât*, Kahire 1293, II, 11, 14; Kâşânî, *İştîlâhâtü's-şüfiyye*, s. 143; Câmî, *Nefe-hât*, Tahran 1370 hş., s. 420, 845; Gümüşhânevî, *Câmî'ü'l-uşûl*, İstanbul 1276, s. 22, 41, 45; *el-Mu'cemü's-şüfi*, s. 900-902.

SÜLEYMAN ULUDAĞ